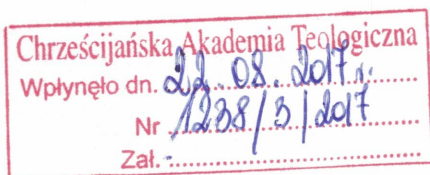

Drukarnia HT, 22.08.2017 r.

Gdańsk, 21 sierpnia 2017 roku

Prof. dr hab. Mirosław Patalon
Wydział Nauk Społecznych
Akademia Pomorska w Słupsku

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Seana Josepha McGratha

The Ecstasy of Reason: The Philosophical Theology of the Late Schelling

Ekstaza rozumu: Teologia filozoficzna późnego Schellinga

Przedstawiona do oceny praca została napisana pod kierunkiem dra hab. Andrzeja Wiercińskiego, prof. UW. Procedura obrony realizowana jest w Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie. Otrzymano oprawiony wydruk tekstu na 214 stronach (plus 10 stron streszczenia). Rozprawa została napisana w języku angielskim i składa się z pięciu części o następujących tytułach:

1. *Introduction*, w której Autor określa tzw. sytuację hermeneutyczną, czyli warunki interpretacyjne i metodologiczne rozprawy (m.in. kontekst historyczno-kulturowy, zarówno analizowanych tekstów, jak i własny jako interpretatora uwikłanego w problematykę współczesnego zsekularyzowanego świata);
2. *What is a Philosophy of Revelation*, gdzie Autor dokonuje analizy tzw. filozofii objawienia Schellinga i specyficznie pozytywnie postrzeganej historii ludzkości (niesystemowość lub rozproszona systemowość w odróżnieniu od teorii Hegla).

3. *Negative Philosophy* – w tej części dokonano przeglądu kluczowych tez filozofii i teologii transcendentalnej (przyrodzonych rozumowi), fundujących istnienie instytucjonalnego chrześcijaństwa, będącego obecnie w fazie fundamentalnego kryzysu lub nawet zmierzchu.
4. *Positive Philosophy*, gdzie Autor omawia Schellinga argumenty za istnieniem zasad rozumu, przez który możliwe jest prawdziwe poznanie historii (akceptacja metody *a posteriori* w poznaniu tego, co objawione i rzeczywiste) – w kontraście do ostatecznie nieinteligibilnych zasad kosmicznych (absolutne rozdzielenie judeochrześcijańskiego objawienia oraz prehistorycznego i subiektywnego mitu).
5. *The End of Christianity* – ta część stanowi podsumowanie i zebranie najważniejszych wniosków Autora.

Na końcu zamieszczono spis cytowanych dzieł oraz streszczenie w językach angielskim i polskim. Tekst rozprawy jest bardzo dobrze przygotowany pod względem metodologicznym, językowym i edytorskim. Autor toczy klarowny wywód swojej myśli, prawidłowo dokonując jej strukturyzacji. Aparat naukowy został w pracy w pełni zastosowany w postaci adekwatnych przypisów, tekstów źródłowych oraz bibliografii.

Praca doktorska Pana Seana Josepha McGratha jest ważnym i niezwykle interesującym przyczynkiem do dyskusji wokół pytania o miejsce chrześcijaństwa w post-eklezyjalnej kulturze (jedność ludzkości wokół tzw. religijnego sekularyzmu i filozoficznej religii, s. 54). Autor dysertacji stawia tezę, że filozofia religii późnego Schellinga w pełni zaktualizowała się we współczesności, najpierw ją antycypując (zawłaszczenie objawienia przez filozofię, koniec historii i ostateczna ekstaza rozumu pojmowana jako wyższy tryb racjonalności), a obecnie ją realizując (Schelling jako prorok ery mesjańskiej). Jest ona jednak wciąż niedoceniana, choć z drugiej strony, możemy mówić o prawdziwym renesansie myśli niemieckiego filozofa (s. 27), w szczególności ze względu na jej wkład w problematykę relacji filozofia-religia. McGrath dokonuje jej szczegółowej analizy w odniesieniu do podstawowych problemów współczesnego człowieka, a także w relacji do dorobku dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych filozofów i teologów.

Zgodnie z zasadami warsztatu naukowego, w pierwszej części rozprawy Autor przywołuje analizy innych badaczy, którzy filozofią Schellinga w omawianym kontekście zajmowali się (począwszy od pracy Andrew Bowie'go, *Schelling and Modern European Philosophy*, Routledge, London 1993, skończywszy na pracach niedawno publikowanych, np.

Slavoj Žižla i Johna Milbanka, *The Monstruity of Christ: Paradox or Dialectic?*, MIT Press Books, Cambridge 2009). Nie poprzestaje jednak na tym i śmiało wysuwa własne tezy szczegółowe, przeprowadzając wywody uzasadniające ich prawdziwość (np. w odniesieniu do rzekomego odejścia Schellinga od istoty niemieckiego idealizmu). Fakt ten sprawia, że przedłożona do recenzji praca doktorska jest nowatorska, wnosi nieznane dotąd elementy wiedzy na temat filozofii późnego Schellinga, co przesądza o mojej pozytywnej ocenie dysertacji Seana Josepha McGratha.

Analizy i wnioski w niej zawarte znacząco przyczyniają się do zniesienia historycznie ugruntowanych podziałów pomiędzy tradycyjną filozofią kontynentalną a filozofią analityczną, otwierając w ten sposób drogę do rozwoju nowych kierunków filozoficznych i teologicznych (Schelling jako jednocześnie myśliciel spekulatywny i analityczny, który jak pisze Autor, „w żaden sposób nie przywraca kantowskiej rzeczy samej w sobie ani nie staje się jakobiańskim fideistą, centralny leitmotif jego późnej myśli stanowi ukorzenie się rozumu przed tym, co rzeczywiste z jednej strony i tym, co boskie z drugiej, s. vii.). Możemy tu zatem mówić o odkryciu ubóstwa rozumu, które „nie polega tylko na jego niezdolności, by myśleć prawdziwie boskiego Boga, ale na nieustannej skłonności, by zastępować go wytworzoną przez siebie fikcją” (s. ix). Jednocześnie nie oznacza to odrzucenia rozumu i popadnięcia w mistycyzm. Wbrew Heglowi i Fichtemu późny Schelling nie postrzega rozumu jako boskiego i zdolnego do samodzielnego spełnienia się (wypełnienia), możliwe jest wszakże jego przeobstwienie poprzez przyswojenie historycznego objawienia (decentracja rozumu z jednoczesnym utrzymaniem jego mocy i godności).

Bardzo interesujące i przydatne dla współczesnego dialogu międzyreligijnego są Autora analizy dotyczące koncepcji *creatio ex nihilo* (s. 153-159). W filozofii późnego Schellinga nie jest ona ukazana klasycznie jako stworzenie z niczego, lecz jako aktualizacja potencjału. Takie ezoteryczne ujęcie stwarza możliwość dialogu filozofii i teologii chrześcijańskiej z koncepcjami dalekowschodnimi, w szczególności z taoizmem. Jest ono obecne również w tradycji judaistycznej, np. w kabale i w filozofii Barucha Spinozy, nie mamy tu bowiem do czynienia ze stworzeniem z niczego, lecz ze stworzeniem (a raczej tworzeniem) z niebytu. To wyraźne nawiązanie do filozofii Platona jest paralelne do procesualnych ujęć stworzenia – w filozofii organizmu Alfreda Northa Whiteheada oraz w teologii procesu Johna B. Cobba. Tego typu punktów stykowych można znaleźć znacznie więcej, tym bardziej, że procesualizm Whiteheada (podobnie jak egzystencjalizm Kierkegaarda, Nietzschego i Bartha) również uważany jest za niezwykle aktualne ujęcie

filozofii i teologii chrześcijańskiej w erze post-eklezyjalnej. Szkoda, że Autor rozprawy nie podejmuje tego wątku, tym bardziej że jest on obecny w literaturze przedmiotu (zob. np. Johanna Seibt, *Process Philosophy*, w: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Metaphysics Research Lab, Stanford 2016).

Inna uwaga krytyczna dotyczy wcześniejszej publikacji niektórych fragmentów rozprawy w postaci artykułów naukowych Autora – zob. np. Sean J. McGrath, *German Idealism*, w: Peter Gratton, Paul J. Ennis (red.), *The Meillassoux Dictionary*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2015, hasła na G: "Fichte demolished the notion of things-in-themselves..." (s. 40). "The issue came to a head in the *Pantheismusstreit*, the pantheism controversy, in which Moses Mendelssohn sought to defend the Spinozism of Gotthold Ephraim Lessing..." (s. i). Zob. również Sean McGrath, *The Late Schelling and the End of Christianity*, "Schelling Studien" 2 (2014), s. 63 nn.: "Without the Reformation, modernity would not have occurred..." (s. 183). "Schelling's ecclesiology is predicted on a dialectic of Christianity and world..." (s. 182). "the late Schelling's vision of a post-ecclesial Christianity, a Christianity entirely united with the secular world..." (s. 195). Powyższe pozycje nie tylko nie są wskazane jako źródło autocytowań, ale nie są nawet wykazane w spisie bibliograficznym. W innych miejscach Autor odsyła do wcześniej napisanych przez siebie prac (np. na s. 191). Uwagi krytyczne powinny być wzięte pod uwagę przy ewentualnym wydaniu dysertacji, nie umniejszają wszakże zasadniczym walorom pracy.

Wniosek końcowy: Rozprawa Pana Seana Josepha McGratha spełnia wymogi stawiane tego typu pracom, oceniam ją pozytywnie i wnioskuję o dalsze procedowanie w przewodzie doktorskim.

Miroslaw Pich